

Şor Lehçelerinde Odaksıl İntraterminallik Zaman Kipi Biçimlerinin Yenilenmesi¹

Irina NEVSKAYA & Olga ŞALAMAJ²

(Çev. Hicret DAŞDEMİR³)

*Türk lehçeleri üzerine örnek nitelikteki eseri tüm Türkologlar için ilham kaynağı olan sevgili meslektaşımız
Bernt Brendemoen'a...*

Öz: Türk dilleri, odaksıl ve odaksıl olmayan zaman kipi biçimlerinin karşıtlığına durmaksızın canlılık kazandırmıştır. Bu makale, Şor dilindeki sınırlar arasılık zaman kipi biçimleri ile ilgilidir (olayı sınırları içerisinde tasarlama olarak açıklanır). İleride de belirtmek üzere, edebi Şor dili odaksıl ve odaksıl olmayan sınırlar arasılık biçimlerinin karşıtlığını kaybetmiştir. Şor lehçelerinde bu karşıtlık, belirli eylemsel (Aktionsart) biçimlerin dilbilgiselleştirilmesi sayesinde restore edilmiştir. Edebî Şor dili incelendiğinde, varoluşsal yardımcı fiiller ile dönüştürücü olmayan eylem formları (-p odur/tur/cör) ve şimdiki zaman belirteci -(p)ca odaksıl sınırlar arasılık duruma gelirler, ancak yoğun olmayan/yoğun olan eylemin eylemsel anlamını hala sürdürürler. Bu komplekslerin birinin yeni bir odaksıl sınırlar arasılık biçimde birleşip birleşmeyeceği kesin değildir.

Anahtar Kelimeler: Şor Türkçesi, Kuzey Sibirya, odaksıl zaman, tehlikedeki Türk dilleri, şimdiki zaman.

Renewal of Focal Intraterminal Tense Forms in Shoric Dialects

Abstract: Turkic languages have constantly revived the opposition of focal aspect-tense forms and non-focal ones. This paper deals with Shor intraterminal aspect-tense forms (understood as envisaging the event within its limits). As will be noted later, literary Shor language has lost the opposition of focal and non-focal intraterminal forms. In Shor dialects, this contrast has been restored thanks to the grammaticalization of certain actional (Aktionsart) forms. As for the literary Shor, the non-transformative actional forms with existential auxiliary verbs [-p odur/tur/câr) and the present tense marker -(p)ca render focal intraterminality, but they still preserve their actional semantics of non-intensive/intensive action. Whether one of these complexes will merge into a new focal intraterminal form is not certain.

Keywords: Shor Turkic, North Siberia, focus tense, endangered Turkic languages, continuous tense.

¹ Nevskaya, Irina & Salamaj, Olga 2009. Şor lehçelerinde odaksıl intraterminallik zaman kipi biçimlerinin yenilenmesi. Türk Dilleri 13, 61-69.

² Irina Nevskaya, Freie Universität Berlin, Almanya, Filoloji ve Sibirya Enstitüsü Rusya Bilimler Akademisi Bölümü, Novosibirsk, Rusya. E-posta: nevskaya@em.uni-frankfurt.de

Olga Salamaj, Kuzbass Devlet Pedagoji Akademisi, Novokuzneck, Rusya. E-posta: shalamai.a@pg.com

³ Dr., Hacı Bayram Veli Üniversitesi Yabancı Diller Yükselökulu, Türk Dili, E-posta: hicretdasdemir@gmail.com/ [0000-0002-7773-776X](tel:0000-0002-7773-776X).

Makale Gönderilme Tarihi / Article Submission Date: 28-08-2021

Makale Kabul Tarihi / Article Acceptance Date: 24-08-2022

Araştırma Makalesi / Research Article

1. Giriş

Tüm Türk dillerinde odaklı zaman kipi biçimlerinin kalıcı yenilenmesine rastlanır. Özellikle, Türk dilleri odaklı sınırlar arası (veya başka bir terminolojide, devamlılık içinde olan, var olan anlık zaman) biçimlerinin ve odaklı (belirsiz, var olmayan anlık zaman) olmayan biçimlerin (Johanson 1971; 1990; 1993; 1994; 1996; 1998a; 1998b) karşıtlığına durmaksızın canlılık kazandırmıştır. Tüm Türk dillerinde biçimler varoluşsal (var olmak, yaşamak gibi) veya konumsal (durmak, uzanmak, oturmak gibi) fiiller, sınırlar arası odak geliştirmek için bir kaynak görevi görür.

Bu makale, Güney Sibiry'a'nın bir kısmı olan dağlık Şor bölgesinde konuşulan, tehlikeye bir Türk lehçesi olan Şor Türkçesinde bulunan zaman kipi biçimleri ile ilgilidir. Şor dilinin gramer tanımı, lehçe mesafesi nedeniyle karmaşıktır: Şor Türkçesi, her zaman oldukça uzak lehçeler ve alt lehçelerden oluşan zengin bir sisteme sahip olmuştur. Ana lehçeler Mras ve Kondoma'dır. Yazılı olmayan dönemdeki dilin edebi normlarının eksikliği (1942-1985), dil sisteminin kendisinin hareketliliği (özellikle de fiillerin) ve biçimbirim birleşmesindeki kaynaşmanın hızlı yöntemleri (iki lehçede de farklı), yirminci yüzyılın ikinci yarısında lehçelerin hızlı bir ayrışma uğraması ile sonuçlandı. Şor dilinin zaman kipi sisteminin ilk açıklaması 1941'de Nadezhda Dyrenkova (Dyrenkova 1941) tarafından yazılan gramer kitabında bulunabilir. Yirmi birinci yüzyılın başlangıcında ve yirmi birinci yüzyılın ikinci yarısında dil alt sistemlerinin tümünde kaydedilen ani değişiklikler nedeniyle, bu gramer kitabı tarihi bir kaynak olarak görülebilir. Şor Türkçesi zaman biçimlerine genel bir bakış Babuskin ve Donidze (1966), Ğispijakov (1992) ve Tenisev (2002)'de bulunur.

Şor Türkçesi varoluşsal yapıları ve sınırlar arası zaman kipi biçimleri gibi yapılarla değinerek onların üzerine daha fazla araştırma Nadežda Kurpesko ve Natalia Sirobokova (Kurpesko ve Sirobokova 1991) tarafından yürütüldü. Fakat, ilk olarak Mras lehçesine bağlı olan Şor dilinin edebi çeşitliliğini açıkladılar. Alan araştırmamız, Mras lehçesinin Kondoma lehçesi ve üst Mras çeşitliliklerinin bu açıdan büyük ölçüde ayrıştığını gösterdi.

2. Şor Türkçesinde İnterterminallik Fiil Biçimleri

Lars Johanson (1971; 1990; 1993; 1994; 1996; 1998a; 1998b), dil gramer sistemlerinde bakış açısı işaretleyicilerini belirlemek için zaman kipi fiil biçimleri tarafından kılınan eylemlerin şu kip özelliklerini ayırt eder: sınırlar arası: olayı sınırları içerisinde öngörme olarak açıklanır. Sınırlar ötesilik: belirli ve eş zamanlı bir fiilden sonra olayın ilgili sınırlarının aşılmasının öngörülmesi[dir]. Sınıra bakış: olayın uygun sınırlar içerisinde olması (görünüşe göre ilk olarak Slav dillerinde rastlanan) ve olasılık: olayı başlangıç zamanından önce tasarlamak. Fiil

biçimleri bir olayı geçmiş, şimdiki ve gelecek zamanlara ayrıca aktarabilir. Türk dilleri, geçmiş ve geçmiş olmayan zamanların karşılığı yönünden ayırıcı özellik gösterir. Gelecek zamanlar henüz olası biçimlerden oluşturulmamıştır: Gelişmemişlerdir ve başka anlamlarla gelecek zaman göndermelerini bir araya getirirler. Biz, Şor dilindeki biçimlerin olasılıklarından bahsedeceğiz (Nevskaya 2005; alamaj 2008).

2.1. Görünüş-Zaman Biçimi-(A)r

En azından bugüne kadar, ilk analitik fiil yapısı olarak kökenini belirleyemediğimiz tek sentetik formdur. Tüm Türk dillerinde mevcuttur ve sınırlar arasılık işlevleri yerine getirir. Ancak, günümüzde odaklı olmayan bir biçimdir; modern Türk dillerinde bu fonksiyonda daha yeni sınırlar arasılık biçimler ile değiştirildi (Türkiye Türkçesindeki *-yor* gibi). Çoğu Sibiryada dilinde, olasılık, bazen de alışılmış ve olasılık görünüşsel anlamları birleşmesi, olarak işlev görür.

Şor dilinde, bu biçim saf bir olasılıktan ziyade gelecek durumlar hakkında tahminleri ifade eden gelecek zaman anlamı geliştirmiştir (Comrie 1976; Nevskaya 2005): *Ol par-ar* [o gider-FUT] 'O gidecek'. Bununla beraber, bu form kendi sınırlar arasılığından izler taşır: Doğa kanunları hakkında formülasyonlar veya genel anlatımlar gibi zamansız durumları da ifade edebilir:

Şor lehçelerinde odaklı sınırlar arasılık zaman kipi biçimlerinin yenilenmesi

Pir de pir iygi pol-ar 'Bir ve bir iki olur'; aynı zamanda yetenekliliğin dinamik modal semantiğini ifade eder: *Ol caqsi ürgen-er* 'O iyi çalışabilir/çalışacak'.

2.2. Görünüşsel Şekilde -čAŋ

Bu biçim sadece Sibiryada Türkçesinde bulunur. Anlam açısından görünüşsel ve zamansal anlamları birleştirmeyen tek sınır arasılık biçimdir, açıklandığı diğer biçimlerin aksine. Şor Türkçesi dilbilgisi açıklamaları genellikle bu formu yanlışlıkla geçmiş zaman formu olarak tanımlar. Geçmişteki ve şimdiki bir alışkanlığı ve odak olmayan sınırlar arasılık biçimlerinin sıklıkla yaptığı bir şey olan olasılığı ifade edebilir.: *par-čAŋ čol* 'insanların gittiği yol'; *Ol par-čAŋ* 'O [oraya] gitti, o oraya gidiyor ve gidecek; o gitmeli'.

2.3. Čat- 'Yatmak, Yaşamak' Fiili ile Postverbiyal Yapıya Dayanan Biçim

Çeşitli zaman yapıcılar ve başka eylemsel yapılarla birlikte, bu söz sonu yapı Şor Türkçesinde sentezlendi ve bir dizi sınırlar arasılık biçimler ortaya çıktı. Aslında, Şor dilinde eylemsel biçim olarak artık mevcut değil. Bu dönüştürücü olmayan aşamalı eylem yapıcından yalnızca

kalıntılar buluruz, örn. şart biçim ile birleşmesinde: *añna-p çat-sa* [avlamak-CONV yatmak. yardımcı-ŞART] 'O avlıyorsa'. Sözcüksel fiil burada *-(X)p* yakınsama biçimine sahiptir. Yakınsama eki ünsüzle biten köklerden sonra genellikle atılır.

2.3.1. Şimdiki Zaman Formu *-(p)ča*

Bu form, söz sonrası yapı *-(X)p çat-* geniş alan işaretçisi *-(X)r ile bir* araya getirilerek geliştirilmiştir: *añnap čadır <añnapčat < aňnapčit < aňnapča* 'O avlıyor/ O avlar'. Kondum lehçesinde daralma tamamlanmamış; Böylece, 3. kişi için *-(p)čit veya -(p)čit* formatı, 1. ve 2. kişi için *-(p)čat* formatı buluyoruz. Bu form, konuşma anında veya genelde gerçekleşen bir eylemi ifade eder. Diğer bilim adamları tarafından etkileşimli, aşamalı şimdiki zaman formu olarak tanımlanır. (Dyrenkova, 1941; Kurpežko & Sirobokova 1991). Bize göre bu, anlamında öne çıkan geçici / temporal bir zamansal unsura sahip bir sınırlar arasılık fiil formudur. Bu hem odaklı hem de odak olmayan sınırlar arasılık bağlamda kullanılıyor; odaklı anlamı için (1) örneğe bakınız ve odaklı olmayan kullanımı için (2)ye.

(1) *Pir tiyin ađas-tarj ađas-qa os-ca.*

Bir sincap ağac-ABL ağacı-DAT atlamak-PRS

"Bir sincap ağaçtan ağaca atlıyor."

(2) *Örtek ciliy cer-de qista-pca.*

Ördek sıcak yer-LOC geçirmek.kış-PRS

'Yaban ördekler kışları sıcak yerlerde geçirir.'

2.3.2. *-(p)catqan / (p)čitqan / -(p)ciyan / -(p)cin Biçimi*

Bu biçim, söz sonu yapı *-(X)p cat-* ile geçmiş işaretleyicisi *-GAn* bir araya getirilerek oluşturulmuştur. Bu biçimin görünüşsel karakteri, farklı yazarlar tarafından farklı isimlerle anılır: etkileşimli (Ġispijakov 1992; 2002 Tenişev), aralıklı (Dyrenkova 1941, Babuskin ve Donidze 1966). Sonlu kullanımda bu form, geçmiş zaman referansı ile bir araya gelen odaklı sınırlar arasılık ifade eder (geçmiş belirteci mirası) (3) ve (4) örneklere bakınız. Bitmemiş durumlarda, bu biçim, eyleminin bitmiş fiil tarafından belirlenen referans zamanından bağımsız olarak, odaklı sınırlar arasılık görünüş anlamı ifade eder. Ancak, bu konuda bazı kısıtlamalar var: Zaman referansı geçmiş veya şimdiki olmalıdır:

Qûr catqan ool [okumak-INTRA çocuk] 'okuyan/daha önce okumakta olan bir çocuk' .

(3) *Naybur toqta-gance men cat-ciya-m.*

Yağmur durmak-CONV ben yatmak-INTRA- ben SG

İie-INTRA-İSG

'Yağmur durana kadar yatıyordum.' (Kurpesko & Sirobokova 1991: 31)

(4) *Kök tegri-be ayildirim puludaq-tar ik-citqan-nar.*

Mavi gök-INSTR beyazımsı bulut-PL süzölmek-INTRA-PL

'Mavi gökyüzünde beyaz bulutlar süzölüyordu.' (Dyrenkova 1941: 198)

2.4. Tur- 'Durmak' Fiiliyle Postverbiyal Yapılara Dayanan Biçim

Tur- fiilli söz sonu yapılar, Şor dilinde bir dizi görünüş-zaman biçimleri üretmiştir. Sözcüksel fiil, -A veya -(X)p biçimine sahip olabilir.

2.4.1. -(A)dlr Biçimi

Görünüş-zaman formu -(A)dlr -A tur- söz sonu yapısından gelişmiştir. Bu form, genellikle meydana gelen ve gelecekte gerçekleşmesi gereken alışılmış veya zamansız bir eylemi ifade eder. Olasılık eğilimi olan, odak olmayan bir sınırlar arasılık biçimdir, (5) bakınız. Bu form, modern Şor'da arkaik hale geliyor.

(5) *Iygi suy-din peltir-i pirge qattis ay-adır,*

iki nehir-GEN ağız-POSS3 birlikte katmak akmak-INTRA

iygi aymaq pala-zi pirge qożul qon-adır.

iki köy çocuk-POSS3 birlikte katılmak yaşamak-INTRA

'İki nehir birleşip birlikte akar; iki köyden çocuklar katılıp birlikte yaşar.' (Dyrenkova 1941: 205)

2.4.2. -(p)tXr ve -(p)catfir Dolaylı Biçimler

-(P)cattîr biçimi, kısaltılmış söz sonu yapı -(X)p-cat- söz sonu yapı ile -(X)p tur- yapısının birleşimidir. Bu form, konuşma anından önce veya konuşma anında meydana gelen bir olayı ifade eder. Bu formun görünüşsel anlamı oldukça belirgin: Bu odak sınırlar arasılık olduğunu. Bu konuda, bu form, odak sonrası *terminal* formu -(p)tXr'nin karşıtıdır. Ancak her iki formun semantik işlevi dolaylılıktır; Onlar pratikte dolaylı anlambiliminin tüm türlerini oluştururlar: dolaylı veya doğrudan kanıtsallık, mucizevilik. bkz. (6) ve (7).

(6) *Parcazi caqşî iste-pcattir-lar.*

'[Görünüşe göre/Sonuçlara bakılırsa], herkes iyi çalışıyor/çalışıyordu.'

(7) *Erkekler minda tur-cattir-im!*

stand-rND.iNTRA.-ISG

'Burada duruyor gibiyim!'

2.4.3. *Dönüşümsel Olmayan Eylem Biçimi- (X) p- tur*

Şor Türkçesinin ayrıca dönüştürücü olmayan ve yoğunluğu birleştiren $\sim(X)p$ tur- eylemsel bir biçimi var: par-ip tur-d-'i [go-CONV stand.aux-PST-3] 's/h hızlı gidiyordu'. Görünüş zaman belirteçleri ile birlikte, odak içi sınırlar arası bağlamlarda kullanılır (parip tur-yan 'hızlı gidiyordu [o anda]', parip tur-ca 'şimdi hızlı gidiyor' vb.). Eylemsel semantiğinin yoğunluğunu koruması, bu tür kombinasyonları analitik görünüş-zaman formları olarak tanımlamamıza izin vermez.

2.5. *Odur- ' Oturmak' Fiilinin Kullanıldığı Fiil Sonrası Yapılara Dayalı Formlar*

Bu söz sonu yapı, leksikal fiilin $-(X)p$ zarf-fiil formuyla oluşturulmuştur. Şor dilinde hem işlek hem de işlek olmayan biçimler üretmiştir.

2.5.1. *Görünüş Biçimiyle - (p) odur*

Dyrenkova, bu biçimi görünüş-zaman biçimi olarak seçmiştir. Terminolojisine göre, şimdiki ilerleyici veya geçişiz zamanı ifade etmek için kullanılır (Dyrenkova 1941: 205). Farklı bir terminolojide, şimdiki zaman referanslı lokal sınırlar arasılık bir formdu, bakınız (8). Yirminci yüzyılın başında zaten kararsız hale gelmişti ve eylem biçiminin $-(X)p$ odur- gergin belirteçleri ile kombinasyonlarına paralel olarak kullanılıyordu; bu kombinasyonlar odak içi sonluluk oluşturur (Dyrenkova 1041: 206).

(8) *Apsıy col-ba par-ip kokusu.*

'Yaşlı bir adam yolda yürüyor.' (Dyrenkova 1941: 206)

2.5.2. *Eylem Formu -p odur-*

Kurpeshko ve Shirobokova bu biçimi yoğun olmayan ve sürekli biçim olarak tanımlar (Kurpesko ve Sirobokova 1991: 35). Kombinasyon içinde bu formu ile mevcut bir ekiyle gergin $-(p)$ ca olduğu gelişmekte olarak yeni icat sınırlar arasılık en boy-zaman formu. Yoğun olmamanın eylemsel semantiği ve dayanıklılık, bazı bağlamlarda hala mevcut olmasına rağmen giderek azalmaktadır, bkz. *Ulga-ulg par-b odur-ca-lar.*

'Sürekli ağlıyorlar, yavaş yavaş yürüyorlar.

2.6. *cör- 'Dolaşmak' Fiili ile Fiilden Türemiş Yapılara Dayalı Biçimler*

2.6.1. Eylemin Zamanını, Tamamlanmasını, Süresini veya Tekrarlanışını Belirten Özelliği-Zaman Biçimi -(A)lör

Dyrenkova, bu kip biçimini şimdiki sürekli bir biçim olarak tanımlar. Materyalizimde görüldüğü üzere, artık yazınsal Şor Türkçesinde rastlanmayan, eskiden son ek içinde kullanılan bir biçimdir, bkz. (10). Bunu geleceğe ait biçimlerden $\sim(X)p$ para/kele cör'den ayırmalıyız, bkz. 2.6.2.

Ol töbere en-e cör.

'Aşağı doğru gidiyor.'

2.6.2. Geleceğe Ait Biçim $\sim(X)p$ para/kele cör

Bu, $\sim(A)cör$ biçiminin $-(X)p$ par- veya $-(X)p$ kel- eylem biçimleriyle birleşimidir (ayrıca bkz. Kurpeâko & Sirobokova 1991). Yaklaşan başlangıcı (dönüştürücü olmayan ve başlangıç-dönüştürücü fiillerle, örneğin (11)) veya eylemin bitiş noktasını (son-dönüştürücü fiillerle, bakınız (12)) ifade eder. Kurpesko ve Sirobokova, onu tamamlayıcı bir eylem biçimi olarak tanımlar (1991: 53).

(11) Naybur cet.kel-e.cör.

Yağmur yaklaşıyor.

'Yağmur başlamak üzere. '

(12) Ol kniga-rii qır.para.cör.

O kitap-ACC okur-PROSP

'Yakında kitabı okumayı bitirecek.'

Şor lehçelerinde odaklı son ek içinde eylemin zamanını, tamamlanmasını, süresini veya tekrarlanışını belirten özelliği zaman biçimi.

2.6.3. Geleceğe Ait Biçim $-(A)rGA$ cör

Bu geleceğe ait biçim, diğer Sibiry Türk dillerinde de mevcuttur (Nevskaya 2005). Bir eylemin başlangıç noktasına kadar olan kısa ve sürekli azalan bir zaman aralığı verir, bkz. (13).

(13) Atj qol-în-ğa kir-erge.cör-zitj, te-p toolan-d-îm. Vahşi hayvan kolu-POSS3-DAT girer-PROSP-2sG söylerim -coNV düşünürüm-PST-1SG

'Çok yakında vahşi bir hayvanın pençelerine düşeceksin' diye düşündüm.' (Dyrenkova 1941: 207)

2.6.4. Eylemsel Biçim -<X>p cör-

Bu biçim Dyrenkova tarafından Sürekli olarak tanımlanmıştır (13). Kurpesko ve Sirobokova da bundan bahsetmiştir (1991:48). Sözlük anlamını bir dereceye kadar korur ve yürürken yapılan eylemleri ifade eder, bkz. (14).

(14) Pir kişi arjna-p cör-gen.

Bir adam avlanır-cONV yürür.AUX-PRF

'Bir kişi avlanıyor.'

2.6.5. Eylemin Zamanını, Tamamlanmasını, Süresini veya Tekrarlanışını Belirten Özelliği-Zaman Biçimi -(p)cü(r)

Ust'-Anzas alt lehçesinin bu yeni oluşturulmuş odaklı son ek içindeki biçimi, Sürekli eylem biçiminden -(X)p cör-, geliştirilmiştir. 3. şahıs hariç tüm şahıslarda kısaltılmış ve son ünsüz harfi düşmüştür. Sesli harf yüksek hale gelmiştir. -(p)ca'dan tüm-Şor Türkçesi son ek içindeki kullanımı burada yalnızca odaklı olmayan bağlamlarda kullanılırken -(p)cü(r) odaklı son ek içindeki kullanımı oluşturur: par-cü-m [go-PRS-1SG] Ben gidiyorum (şu anda)', ve par-ca-m [go-PRS-1SG] Ben (genellikle) gidiyorum'u karşılaştırın. Böylece bu alt lehçe, şimdiki zamandaki odaklı ve odaklı olmayan son ek içindeki biçimin karşıtlığını yenilemiştir.

3. Tartışma

Edebî Şor dilinde, Ortak Türk dillerine ait geniş zaman biçimi ~(A)r geleceğe ait görünüşsel anlambilim geliştirmiştir; bu nedenle, odaklı -yor ve odaklı olmayan -(A)r'nin Türkçe karşıtlığı burada bulunmaz. Odaklı olmayan son ek içindeki biçim genellikle alışkanlık ve zaman dışılık aşaması boyunca geleceğe ait anlambilim geliştirir, bu; o genellikle gider < o gitti, o gider ve gidecek şeklindedir. -(A)r biçimi uygulamada bir gelecek zaman belirteci haline gelmiştir; belirli bağlamlarda zaman dışı anlamsallığını korumuştur (genel ifadelerde, doğa kanunlarının formülasyonlarında) ve bir eylemi gerçekleştirme yeteneğinin dinamik bir kipsel anlambilimini geliştirmiştir (İyi çalışabilir de olduğu gibi).

Dyrenkova tarafından tanımlanan rakip analitik biçimler (-p cat; -a tur; -p tur; -a cör, -p cör, -p odur) yirminci yüzyılın başında zaten çok aktif kullanılmamaktaydı; önceki yüzyılda yavaş yavaş odaklarını yitirmişlerdir ya da yazınsal alanda tarafından tamamen terk edilmişlerdir. Çağdaş Şordilindeki akıbetleri farklıdır. Yardımcı cat- ile biçim sentezlenmiş ve daraltılmış

ve -(p)ca mevcut zamansal biçim olarak dilbilgisi kurallarına uygun hale getirilmiştir; görünüşsel anlamsallığı genel son ek içi biçimdir; hem odaklı hem de odaklı olmayan son ek içi bağlamlarda kullanılır. -a tur- formu, yirminci yüzyılın başlarında, odaklı olmayan bir son ek içi biçim olarak halihazırda sentezlenmiştir; Dyrenkova, geleceğe ait anlam bilimsel kullanımını belirtmiştir; Şor lehçelerinde ise uzak bir geçmiş zaman biçimi haline gelmiştir (biz eskiden avlanırdık örneğinde olduğu gibi). -p odur biçimi, yirminci yüzyılın başında odaklı son ek içi biçim olarak tanımlansa da çağdaş Şor dilinde eylemin zamanını, tamamlanmasını, süresini veya tekrarlanışını belirten özelliğinin- zaman biçiminin belirteci olarak kullanılmaz. Yardımcı odur-, yoğun olmayan bir eylemin anlam bilimselliğiyle -p odur- eylemsel biçiminde görünür. Aksine, önceden -p cör- eylem biçiminin bir parçası olan cör- yardımcı fiili, Mras lehçesinin Ust-Anzass alt lehçesinde -(p)cü(r) odaklı son ek içi bir biçim olarak dilbilgisi kurallarına uygun hale getirilmiştir. Burada, odaklı olmayan son ek içi -(p)ca'nın karşıtıdır. Eylem formu -p cör- buna paralel olarak var olur. -p para/kele cör biçimi, modern Şor Türkçesindeki olası biçimlerden biridir; anlam bilimsel 'bir şey yapmak üzere olmak, bir şey yapmanın eşliğinde olmak' anlamına gelir. Bu anlambilim, genel geleceğe ait "bir şey yapacak" ifadesinden farklı olarak, yakınsal olarak tanımlanabilir.

Bu nedenle, yazı dilinde, günümüzde odaklı ve odaklı olmayan son ek içi biçimlerin bir karşıtlığına sahip değildir. Yazı dilinde, -p odur/tur/-cör) ve şimdiki zaman ekiyle birlikte var olan yardımcı fiillerle (-p odur/tur/-cör) dönüşmeyen eylem biçimleri, odaklı son ek içi kullanım oluştururlar, ancak yine de yoğun olmayan yoğun olan eylemsel anlamsallıklarını korurlar. Bu komplekslerden birinin yeni bir odaklı son ek içi biçimde birleşip birleşmeyeceği henüz kesin değildir. Her durumda, gelişmelerinin bir vektörüdür. -(p)odurca kompleksinin sıklığı nedeniyle bu şekilde gelişme şansı daha yüksek görünmektedir. Ancak, yoğun olmayan eylemsel anlamsallığı hala korunduğu için bu zaman alacaktır.

Kaynakça

- Babuskin, G. F. & Donidze, G. I. (1966). Sorskij jazyk. In: Baskakov, N. A. et al. (eds.) *Jazyki narodov SSSR. Tjurkskie jazyki*. Moskva: Nauka. 467-482.
- Ėispijakov, E. F. (1992). *Ucebnik sorskogo jazyka*. Kemerovo: Kemerovskoe kniţnoe izdatel'stvo.
- Comrie, B. (1976). *Aspect*. New York: Cambridge University Press.
- Dyrenkova, N. P. (1941). *Grammatika sorskogo jazyka*. Moskva & Leningrad: izdatel'stvo Akademii nauk SSSR.
- Johanson, L. (1971). *Aspekt im Türkischen. Vorstudien zu einer Beschreibung des türkei-türkischen Aspektsystems*. (Studia Turcica Upsaliensia 1.) Uppsala: Almqvist & Wiksell.
- Johanson, L. (1990). *Studien zur türkeitürkischen Grammatik*. In: Hazai, György (ed.) *Handbuch der türkischen Sprachwissenscha.ft1*. Budapest: Akademiai Kiadó. 146-301.
- Johanson, L. (1993). *Zur Entstehung historiseher Präterita im Türkischen*. In: *Türk Dilleri Araştırmaları* 3, 119-127.
- Johanson, L. (1994). *Türkeitürkische Aspektopempora*. In: Thieroff, R. & Ballweg, I. (eds.) *Tense systems in European languages*. Tübingen: Niemeyer. 247-266.
- Johanson, L. (1996). *Altaische Postterminalia*. *Açta Orientalia Hungarica* 49, 257-276.
- Johanson, L. (1998a). *The structure of Turkic*. In: Johanson, Lars & Csato, Eva Â. *The Turkic languages*. London, New York: Routledge. 30-66.
- Johanson, L. (1998b). *The history of Turkic*. In: Johanson, Lars & Csato, Eva Â. *The Turkic languages*. London, New York: Routledge. 81-125.
- Kurpesko, N. N. & Sirobokova, N. N. (1991). *Biverbal'nye konstrukcii s glagolami bytija v sorskom jazyke*. Kemerovo: Kemerovskoe kniţnoe izdatel'stvo. Nevskaja, Irina (forthcoming). *Prospective and avertive in Turkic languages*. To be published in: *Proceedings of the 13th International Conference on Turkic Linguistics*, Uppsala, Sweden.
- Nevskaya, I. (2005). *The typology of the prospective in Turkic languages*. In: *Sprachtypologie und Universalienforschung*. (Language Typology and Universals 58.) 111-123.

Salamaj, O. A. (2008). Aspektual'nye xarakteristiki sorskogo vremeni na -ğan s ucetom semantiki glagol'noj slovoformy. In: Istoriko-kul'turnoe vzaimodejstvie narodov Sibiri.

Novokuzneck: izdatel'stvo Kuzbasskoj gosudarstvennoj pedagogiceskoj akademii.

Tenisev, E. R. (ed.) (2002). Sravnitel'no-istoriceskaja grammatika tjurkskix jazykov. Regional'nye rekonstrukcii. Moskva: Nauka.